

DE TUÏR A CATARROJA. ESTUDIS SOBRE INSTITUCIONS
CATALANES I DE LA CORONA D'ARAGÓ (SEGLE XVIII),
DE NÚRIA SALES¹

Núria Sales publica en aquest llibre un interessant recull de tretze articles, la majoria reedicions modificades de treballs que ja coneixíem, però alguns d'inèdits. L'àmbit cronològic dels estudis és, segons l'autora, el que va del segle XV al XVIII, però no hi manquen referències a segles anteriors quan posa exemples que confirmen les consideracions historiogràfiques de l'autora, com també és més ampli l'espai de l'estricta Corona d'Aragó i la Catalunya de l'època, ja que Sales es refereix en múltiples ocasions a altres territoris europeus al llarg del llibre.

Els temes de l'obra són institucionals i, certament, al llarg dels articles publicats l'autora reflexiona sobre les institucions de Catalunya i de la Corona d'Aragó, i dóna una quantitat d'exemples que són fruit de la seva erudició, però no per això podem afirmar que siguin treballs exclusivament de caire institucional. I és que la temàtica és molt més àmplia, des de la política als problemes de la societat catalana —i europea— d'època moderna, però sense oblidar tampoc les consideracions de caràcter metodològic i historiogràfic que s'hi fan des d'una perspectiva de la crítica constructiva que sempre ha caracteritzat els treballs d'aquesta historiadora. Així, els articles donen molta informació com a base dels plantejaments, les reflexions, els interrogants historiogràfics que obre Sales per conduir-nos a solucions noves, lluny molt sovint del que han plantejat tradicionalment els historiadors.

El tercer i el cinquè treballs recollits a l'obra («Les vegueries del Rosselló-Vallespir i el Conflent-Capcir dins de monarquies pluriestats (segles XIII-XVII)», p. 35-54, i «On rau l'estatalitat en monarquies plurals?», p. 83-93), plantegen el problema que significa en historiografia que historiadors diversos apliquin retroactivament esquemes del present a realitats del passat, com ara ignorar que la unió personal de corones, tan comuna a l'edat moderna, donava lloc a una pluralitat d'estats i al concepte de *monarquia pluriestatal*, a la monarquia hispànica dels Àustria, a la monarquia dels Estuard, a l'Imperi otomà, etc.

Historiadors que desconeixen o que neguen aquesta realitat cometen errors com ara confondre *Corona d'Aragó* amb *regne d'Aragó*, *regne* amb *regió*, *Corona de Castella* amb *Regne d'Espanya*, i apliquen esquemes estatals del present al passat, castellanitzant o afrancesant territoris i topònims catalans, o fins i tot negant el caràcter de dret general que tenien les *Constitucions y altres drets de Catalunya*, com fa algun historiador francès que s'hi refereix dient que eren dret

1. Catarroja, Afers, 2002, col·l. «Fulls de recerca i pensament», 229 p.

paysan et populaire! En aquestes monarquies plurals, els estats que les formaven disposaven d'un dret general, assemblees legislatives, tribunals de justícia suprems i moneda propis, tot i que a partir del segle XVI es pot observar una tendència a privilegiar el regne o la corona hegemònica —a la monarquia hispànica, la Corona de Castella— en detriment de les altres.

Una prova més de l'existència d'aquests estats que formaven les monarquies plurals seria qüestió de la naturalesa, que l'autora analitza a "Naturals i alienígenes" (p. 95-126), on demostra amb nombroses referències documentals l'existència de naturalitzacions ja des del segle XIV a tot Europa i, per tant, també a Catalunya i a Castella. Per això Sales critica els historiadors del dret que neguen la falta de *naturalesa* a territoris com Catalunya, perquè fins al segle XVIII les lleis dels diversos estats —i també les castellanés— consideraven estrangers els no naturals de cada regne. En fi, la historiadora conclou que la condició de súbdit no era l'equivalent a l'actual *nacionalitat*.

Aquests estats eren, segons Núria Sales, «estats de sobirania imperfecta» que integraven, per exemple, la Corona d'Aragó, que tenien fronteres entre si i molts contrastos, tot i que també hi havia moltes solidaritats financeres o ajuts en casos de situacions de greus penúries (produïdes per les guerres, les pestes i la fam). Però com que eren estats diferenciats es podien donar també moltes insolidaritats, i als segles moderns, ciutats com ara Barcelona, en cas de penúria, podien arribar a fer *aprehensions* de forment de naus destinades a altres indrets de la mateixa Corona d'Aragó (vegeu «La Catalunya del Barroc dins la Corona d'Aragó», p. 183-195, i «Diputació, síndics i diputats, alguns dels errors evitables», p. 197-204).

«Estats de sobirania imperfecta» que, a la monarquia hispànica dels Àustria, formarien part de les dues o tres estatalitats que segons l'autora s'hi sobreposaven: en política exterior, la monarquia era l'Estat; en política interna, ho era el Regne; en altres afers, hi podia haver una *civitas composita* intermèdia (com ara la Corona d'Aragó).

A «Les institucions polítiques catalanes en vigílies de la seva abolició» (p. 205-212), i a «Abans de 1714» (p. 213-229), i abans de conèixer a fons les institucions catalanes d'època moderna, Sales recomana que els historiadors generals coneguin les obres dels historiadors del dret que, com Pons i Guri o Víctor Ferrer, s'han dedicat a l'estudi d'algunes d'aquestes. I reivindica la necessitat de l'edició —sortosament les prèdiques de la historiadora no han anat a parar al desert i un equip d'investigadors catalans ja ha iniciat aquesta tasca tan necessària i difícil— dels processos de Corts d'època moderna i de la Compilació de 1588-1589. Aquesta documentació permetria als historiadors observar les oposicions entre els estaments privilegiats i el reial, i, dins del reial, les que es donaven en-

tre Barcelona o Girona i altres ciutats menys poderoses, com també els memorials d'entitats que en teoria no participaven en Corts —confraries de llibreters, de pescadors—, o de ciutats que demanaven l'aprovació de lleis que haurien comportat, en cas que s'haguessin aprovat, un cop contra la societat privilegiada de l'Antic Règim.

Al govern de cada estat hi podien participar diverses institucions: a Catalunya, per exemple, la Diputació del General (que diu Sales que era una representació dels tres estaments, però no de la cort i del rei), el virrei, la Reial Audiència, els senyors de vassalls dotats de mer i mixt imperi, les Corts, i, ja als darrers segles de l'edat moderna, les divuitenes, les juntes de braços i els tres comuns, integrats per dos representants de la Diputació, dos del Consell de Cent barceloní i dos del braç militar. Aquestes darreres institucions van aparèixer a causa dels llargs períodes sense convocatòria de Corts i la pèrdua per part de la Diputació del General del control de les insaculacions —en mans de la monarquia— després de la guerra de 1640-1659. Cal remarcar que el braç militar convocat als tres comuns no era el braç militar tradicional presidit pel duc de Cardona: el nou organisme no incloïa la noblesa absentista i en comptes de tenir un president tenia un protector militar.

Les institucions catalanes, com és sabut, van ser abolides pel Decret de Nova Planta, institucions que li semblen a l'autora molt més avançades que el règim polític absolutista i repressor que va instaurar Felip V. I és que, diu Sales, malgrat que moltes lleis catalanes podien semblar antiquades als homes del segle XVI, d'altres parlaven de «llibertat de residència, inviolabilitat de la correspondència, el dret de la gent a no ser empresonada excepte per un delictes flagrant en provisió de jutge i a no ser condemnada sense proves» (p. 223). La legislació catalana també inclou principis antiabsolutistes, com el de «lo senyor Rey en Cathalunya és obligat a judicar segons disposició de dret i el Rey ab la Cort està per damunt d'ell tot sol». En contra dels que titllen el dret català anterior a la Nova Planta de simples *furs* localistes i privilegis, la historiadora remarca el caràcter avançat d'algunes de les seves disposicions, sempre, és clar, que se les compari amb el que va venir després. I no només això; assenyala l'autora que a les institucions —al Govern de ciutats com Barcelona, o a les Corts del segle XVIII— hi havia ja intents més o menys reeixits d'introduir-hi elements populars (menestrals, artistes, pagesos), la qual cosa confirma la reflexió del menor conservadorisme del règim anterior al borbònic del segle XVIII, que no va fer cap altra cosa que consolidar la dominació senyorial, i significà, per això, un pas enrere.

Tres articles molt interessants per als historiadors del dret són «De Tuïr a Catarroja» (p. 15-21), «Impostos municipals, muralles i remences» (p. 23-34) i «Guadalupe, un cop d'ull a uns quants malentesos» (p. 55-81). Al primer, l'au-

tora lloa la utilitat de l'edició dels inventaris d'arxius, com l'*Inventaire Sommaire des Archives Communales de Thuir*, d'E. Desplanque, o l'edició de documents d'arxius locals acompanyada d'anàlisi de les dades, com la de V. S. Olmos i la d'A. López del *Llibre de comptes del Consell de Catarroja (1652-1658)*, ja que donen molta informació sobre la vida diària de les poblacions de l'època moderna: la fiscalitat, els salaris dels funcionaris, les obres públiques, la caritat, la sanitat, etc. Precisament de la importància de les fonts fiscals en parla Sales al segon dels articles esmentats, i diu que aquestes fonts tenen imbricacions, per exemple, amb la història de la moneda i dels sistemes crediticis, amb la de la banca, amb el règim senyorial, amb les vendes de ciutats per part de la monarquia, amb les obres públiques, amb el règim de propietat urbana o agrària, amb la guerra, amb les tensions socials o amb les repressions senyorials. Finalment, al tercer treball Sales matisa algunes afirmacions que la historiografia tradicional havia fet a partir de l'estudi de la Sentència arbitral de Guadalupe, com ara la consolidació de la pagesia als masos i l'ampliació de l'explotació agrària, l'accés del pagès a l'usdefruit de la terra i la divisió del domini entre el domini directe del senyor i l'útil del pagès; en canvi, l'autora considera que Guadalupe no hauria comportat una millora tan indiscutible de la condició pagesa, en primer lloc perquè l'ampliació dels masos, que ja es va començar a donar als segles XIV i XV, era deguda sobretot a l'adquisició de terres per part de pagesos grans i dels mateixos senyors. I és que els pagesos petits es veien obligats —per les guerres, les epidèmies o la pressió d'exaccions senyorials— a abandonar les seves terres. A més, la Sentència arbitral de Guadalupe permetia al senyor, al cap de tres mesos, expulsar els fills del pagès que per aquelles causes tan diverses havia hagut d'abandonar les seves terres (en canvi, els propietaris directes podien abandonar el seu domini i no patien per això conseqüències negatives). En segon lloc, la divisió entre domini directe i domini útil (que provenia ja del segle XIII) i l'emfiteusí transmissible i indefinida va perdre terreny a partir de la Sentència davant dels pactes de parceria i temporals. I, en tercer lloc, pel que fa a l'abolició de la remença i dels mals usos, Guadalupe no els va abolir, només els va fer redimibles a voluntat del pagès a canvi d'un pagament en efectiu. A més, després de Guadalupe es van continuar esmentant els mals usos a les capbrevacions i va continuar havent-hi tots els altres drets senyorials que no eren pròpiament els sis mals usos, però que constituïen una pressió senyorial enorme per a la pagesia.

I, per acabar, hi ha tres treballs més, «Torbacions populars (s. XV-XVII)» (p. 127-141), «*Bandolers espanyols* i guerres de religió franceses» (p. 143-166) i «Existí un bandolerisme català al Barroc?» (p. 167-181), en què es tracten aquests problemes socials analitzant la terminologia sobre els fenòmens i les afirmacions errònies de la historiografia que, per exemple, ha de trobar un sentit correcte del

terme *torbació popular*, ja que aquesta podia significar una pugna entre oligarquies pel control institucional, bandositats nobiliàries que arrossegaven elements populars, un moviment popular contra drets senyorials o subversions o usurpacions de regalies per part de certes institucions. Així mateix, a l'hora de parlar de les possibles relacions entre els bandolers catalans o de la Corona d'Aragó i els hugonots francesos, també s'hauria d'anar amb compte i matisar els nombrosos testimonis de l'època que semblaven afirmar aquest fet com una realitat, quan resulta dubtós que el bandolerisme autòcton i les guerres de religió franceses tinguessin tantes imbricacions. A més, el fenomen del bandolerisme no era específic de la Corona d'Aragó, de la Mediterrània, o de Catalunya, i moltes de les afirmacions que s'han fet sobre el fenomen no són més que exageracions.

Mònica González Fernández
Universitat Oberta de Catalunya